

*Т. Шкуратюк,
студентка
В. Папіжук,
канд. пед. наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Питанню формування лексичної компетентності були присвячені дослідження таких науковців, як О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, С. Ю. Ніколаєва, В. Г. Редько, та ін. Етапи автоматизації та застосування нових лексичних одиниць досліджував С. П. Шатілов, а П. К. Бабинська здійснила зіставний аналіз методичних підходів до навчання лексики.

Лексична компетентність входить в структуру мовної компетентності, яка є складовою частиною іншомовної комунікативної компетентності. Оволодіння іншомовним мовленням неможливе без лексичних навичок. У методичній літературі лексична навичка визначається як «автоматизована дію з вибору лексичної одиниці адекватно задуму і її правильному поєднанню з іншими одиницями в продуктивному мовленні і автоматизоване сприйняття, і асоціювання зі значенням в рецептивному мовленні» [1, с. 78].

Під навичкою розуміють автоматизовані компоненти свідомо виконуваної діяльності, які утворюються шляхом вправи і тренування, тобто одиницю вміння (В.А. Крутецький, Р.К. Миньяр-Белоручев, Є.І. Пасов, А.В. Петровський, С.Л. Рубінштейн, С.Ф. Шатілов). Вміння, в свою чергу, розглядається як «свідома діяльність, заснована на системі підсвідомо функціонуючих дій» (знання -> навичка -> вміння) [3, с. 57].

У процесі формування лексичної навички С.Ф. Шатілов виділяє три послідовні етапи:

1. Орієнтовно-підготовчий. Етап введення, семантизації нового слова і первинного його відтворення. На цьому етапі необхідно актуалізувати якомога більше логічних і асоціативних зв'язків нового слова з попередніми знаннями учнів, наявним у них мовним досвідом. Це дозволить вводити нові лексичні одиниці в уже сформовані семантичні структури і тим самим швидше виробити нові стереотипи.

2. Стереотипізуюче - ситуативний. Етап ситуативного тренування і створення міцних лексичних зв'язків у заданих межах в однотипних мовних ситуаціях. На даній стадії відбувається автоматизація постійних компонентів мовної дії. Неодмінною складовою етапу є рефлексивний компонент діяльності, завдяки якому автоматизованість формується на свідомій основі.

3. Варіативний ситуативний етап. Етап створення динамічних, лексичних зв'язків, тобто навчання новокомбінуванню знайомих лексичних елементів в різних контекстах в заданих межах. Метою даного етапу є подальше формування автоматизованості і гнучкості навички [5, с. 81].

Володіння лексичною одиницею передбачає здатність учня її сприймати і активно використовувати, що обумовлює тісний взаємозв'язок рецептивних і експресивних лексичних навичок.

Добре знання лексичних одиниць і вміння їх вживати забезпечують формування та формулювання думки на іноземній мові. В результаті відбувається рішення комплексу комунікативних завдань.

До основних лексичних вмінь названі автори відносять: а) вміння вживати лексичні одиниці у всіх властивих їм формах і функціях; б) вміння створювати слова і лексичні поєднання, що не зустрічалися раніше в мовленнєвому досвіді; в) вміння вибрати відповідно до ситуації лексичну одиницю з ряду їй протиставлених, близьких за значенням.

До допоміжних лексичних вмінь відносять: а) вміння усвідомленого застосування лексичних знань: усвідомлення використання лексичних "правил" в їх розгорнутому або фрагментарному вигляді; різні усвідомлені зіставлення з рідною мовою; згадування позитивного досвіду у використанні слів в сполучуваності їх з іншими (усвідомлена аналогія); згадування негативного досвіду у вживанні і сполучуваності слів; спливання в свідомості внутрішнього образу слова і поєднання лексичної одиниці з іншими; використання знання норм словотворення для самостійного словотворення; б) вміння створювати категорійні поняття на рівні лексики; в) вміння лексичного перифраза (вміння використовувати для вираження думок обмежений мовний матеріал); г) вміння оперативного пригадування слів (на основі семантико-асоціативних зв'язків слів) [1, с. 163].

Формування лексичної компетентності, а також формування самих лексичних навичок, починається з накопичення спостережень за функціонуванням слова в різних контекстах (звукових і графічних). Це перший етап формування лексичної компетентності, пов'язаний з накопиченням емпіричних знань.

Потім учні роблять первинні узагальнення про іншомовне слово, дають семантичну характеристику ядра слова. Таким чином, учні переходять на наступний етап формування лексичної компетентності - рефлексивних знань про слово [5].

Третій етап у формуванні лексичної компетентності пов'язаний з теоретичними знаннями про лексичну систему мови.

Заключний етап у розвитку лексичної компетентності (четвертий етап) пов'язаний з швидким розпізнаванням слів в текстах різної модальності, вживанням одиниць активного лексичного мінімуму для вирішення різних комунікативних завдань. Цей етап компетентності пов'язаний з виконанням практичних дій з іншомовним словом.

Існує дві педагогічні умови формування лексичної компетентності. Перша умова пов'язана з організацією ; друга умова забезпечує засвоєння самих лексичних одиниць, семантичної інформації про них, відпрацювання практичних дій зі словом на різних рівнях складності, вироблення навичок з комбінованого використання лексичних одиниць в найрізноманітніших ситуаціях мовного спілкування [3].

В результаті формування лексичної компетентності учні повинні показати наступні вміння:

- усвідомлено імітувати звуковий образ іншомовного слова;
- швидко знаходити слова в ментальному лексиконі;
- реконструювати ментальний (когнітивний) образ слова в природну мовну форму;
- виділяти предмет говоріння і організувати навколо нього лексичні одиниці;
- висловлювати одну і ту ж думку різними лексичними засобами (лексична гнучкість);
- здогадуватися про значення невідомих слів по їх складових;
- домагатися виразності мовлення шляхом підбору спеціальних лексичних одиниць;
- вирішувати проблему нестачі лексичних одиниць різними шляхами;
- здійснювати лексичну самокорекцію.

Наявність названих показників в повному обсязі свідчить про достатньо високий рівень розвитку лексичної компетентності, що забезпечує смислову сторону висловлювання.

Таким чином, проведений аналіз наукової літератури з проблем формування лексичної компетентності дозволяє зробити висновок, що лексична компетентність включає лексичні знання, навички та вміння їх використання в різних контекстах, а також стратегії засвоєння лексичного матеріалу. Перед вчителем стоїть завдання розширення і поглиблення лексичних знань, вдосконалення лексичних навичок і вмінь учнів, а також допомоги учням в оволодінні різними стратегіями, що сприяють ефективному засвоєнню лексики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під загальною редакцією О. В. Овчарук. – К.: „К. І.С”, 2004. – 112 с.

2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підруч. для студ. клас., пед. і лінгвіст. ун-в / [О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін.] ; за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.

3. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій : [навч.-метод. посіб. для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр»] / [О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецько та ін.] ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2011. – 344 с.

4. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : монографія / В. Г. Редько. – К. : Генеза, 2012. – 224 с.

5. Хомский Н. Язык и проблемы знания / Н. Хомский // Вестник МГУ. Филология, 1995. - №4. – С. 130-157.

6. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование, 2003. - №2. – С. 58-64.